

ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Існування держав і необхідність їх взаємодії одна з одною зумовили об'єктивну потребу регулювати відносини між ними правовими засобами. Тривалий період в історії людської цивілізації держави були єдиними учасницями міжнародних відносин, регульованих нормами права, тобто суб'єктами міжнародного права. В основі міжнародної правосуб'єктності держав лежить притаманна їм особлива політико-правова властивість – суверенітет. Ця властивість визначає характер прав і обов'язків держав як суб'єктів міжнародного права. Ідея суверенітету з моменту свого виникнення зазнала суттєвих змін, стала основним компонентом для формування і розвитку концептуальних основ державного суверенітету. Не дивлячись на те, що вивченню поняття, сутності, змісту, суверенітету приділялось значна увага в минулому, до сьогодні дана проблематика не втратила свого теоретичного і практичного значення й надалі залишається актуальною. Дослідженню особливостей поняття державного суверенітету в міжнародному праві присвятили свої наукові праці такі радянські та російські вчені, як Е. Р. Алієв, К. А. Бекяшев, Д. В. Галушко, М. В. Кожем'якін, В. М. Корецький, І. І. Лукашук, Р. В. Мамедов, О. О. Мойсеев, Л. А. Моджорян, М. О. Ушаков, серед українських – Ю. В. Байдін, М. В. Барандій, В. А. Василенко, Н. В. Гринюк, В. Н. Денисов, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко, І. В. Яковюк та інші.

Поняття суверенітету змінює свій зміст залежно від усвідомлення його носія. Спочатку мова йшла про монарха, орган державної влади; згодом конкретні історичні умови спровокували піднесення суверенітету народу, нації; зараз, у XXI столітті, державний суверенітет є відповіддю на численні питання глобалізації та інтеграції. Класичне поняття суверенітету, уперше запропоноване Ж. Боденом, актуальне й сьогодні. Загалом суверенітет держави визначається як один з найважливіших її атрибутів, який акумулює незалежність, єдність і верховенство держави у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики.[3]

¹ Студентка 3 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Необхідно зазначити, що вчення про суверенітет розвивається одночасно з міжнародним правом і процесами глобалізації, і в той же час, у своєму первинному значенні, суверенітет є захистом від глобалізації. З одного боку, держави співпрацюють між собою, створюючи санкційні механізми по відношенню одна до одної, а з іншого, посиляються на суверенітет у випадку втручання зовнішніх суб'єктів у внутрішні справи. В міжнародному праві відсутнє формально юридичне закріплене поняття державного суверенітету. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року проголосила державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.[4] Досліджуючи міжнародно-правові властивості державного суверенітету, доцільно навести твердження О. О. Мойсеєва, який вказував, що «сучасний міжнародно-правовий смисл суверенітету відображає існування на міжнародній арені незалежних і юридично рівних первинних суб'єктів міжнародного права».

Суверенітет виступає висхідним елементом побудови усієї міжнародно-правової системи, сучасне міжнародне право обумовлено існуванням суверенітету держав і слугує гарантом державного суверенітету, не підкоряє і не скасовує його. Суверенітет за своєю сутністю виступає як основна якість держави в міжнародному праві. Як уточнює з цього приводу Р. Б. Хорольський, «суверенітет держав є однією із засадничих умов існування сучасного міжнародного права як різновиду світового порядку, оскільки міжнародне право розвивалося одночасно з концепцією політичної суверенності».[1]

Аналіз юридичної літератури з проблем державного суверенітету засвідчив, що досліджуване питання традиційно розглядається у прив'язці до принципів міжнародного права, які впливають з ідеї суверенітету: принцип суверенної рівності держав, невтручання у внутрішні справи держав, незастосування сили чи погрози силою у міжнародних відносинах, мирного вирішення міжнародних спорів, територіальної цілісності держави, непорушності кордонів тощо.

Систематизуючи міжнародно-правову концепцію державного суверенітету, виділяють основні її складові: по-перше, суверенна держава – це суб'єкт міжнародного права; по-друге, вона не знаходиться під контролем

жодної іншої держави; по-третє, вона фактично довела свою здатність існувати в якості суб'єкта міжнародних відносин. [1] А. Касезе у своїй відомій праці «Міжнародне право» називає суверенітет всеохоплюючою категорією і включає до його складу наступні повноваження і права: 1) право поширювати свою владу на усіх осіб, які знаходяться на території держави. Це право, на думку вченого, є «квінтесенцією суверенітету»; 2) право вільно використовувати та контролювати територію, яка перебуває під юрисдикцією цієї держави, і здійснювати будь-які необхідні дії, необхідні для населення, яке проживає на її території; 3) право, яке гарантує, що жодна держава не стане вторгтися на територію іншої держави; 4) право на імунітет від юрисдикції іноземних судів від дій, здійснюваних в рамках суверенітету іншої держави, і на виключення дії заходів, спрямованих на використання публічної власності чи активів, в рамках виконання цією державою публічних функцій; 5) право на імунітет для представників держави, які діють в рамках своєї правоздатності; 6) право на повагу до життя та майна осіб, які представляють державу за її межами.

Отже, під зовнішньою стороною суверенітету розуміється незалежність від інших суб'єктів міжнародного права. Внутрішній аспект означає територіальне верховенство, тобто право держави здійснювати свою владу в межах своєї території. Суверенітет є засобом збереження миру, за ним стоїть інтерес до існування, воля, влада, рішення і примус. Усі вони є характеристиками суверенітету. Саме інтерес, воля до існування є поштовхом до створення держави, а коли вона створена – до продовження її існування. Суверенітет пов'язаний із державністю, а його виникнення пов'язане із виникненням самої держави. Отже, суверенітет існує – відколи існує держава. Також суверенітет можна тлумачити як забезпечену міжнародним правом потенційну здатність до існування, до самостійного здійснення волі та інтересів народу на всіх етапах реалізації його права на самовизначення. Суверенітет є явищем постійним, він дає змогу державам блокувати рішення, що приймаються ними в рамках міжнародного права, якщо воно не відповідає національним інтересам. Суверенітет дає право на реалізацію державами міжнародних відносин у рамках міжнародного права. Якщо не існуватиме суверенітету, не існуватиме такої можливості, суб'єкт зникне зі світової арени як такий, оскільки не зможе реалізувати свої інтер-

еси. Вагомою обставиною тут є наявність ефективної влади. Саме влада є механізмом, який підтримує суверенітет держави, він є необхідним для функціонування держави, для її захисту і виживання. Втручання в механізм управління означає втручання в діяльність держави, а тим самим – і в суверенітет.

Міжнародним правом визначені межі здійснення власного суверенітету, порушення яких може мати своїм наслідком порушення інших рівноправних членів міжнародного співтовариства, що, в свою чергу, може призвести до міжнародно-правової відповідальності.[2]

Отже, проаналізувавши вищенаведене, можна зробити висновок, що суверенітет являє собою верховенство і незалежність, тобто такі суверенні властивості держави, які виражають її політико-правову сутність, виявляються у внутрішньополітичній та зовнішньополітичній діяльності держави. Саме суверенітет, як ознака держави дозволяє їй виступати на міжнародній арені і брати участь у міжнародних відносинах.

Література:

1. Кубальський В. Н. Особливості поняття «державний суверенітет» в сучасному міжнародному праві / В. Н. Кубальський // *Правова держава. Щорічник наукових праць*. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2017. – Вип. 28. – С. 400–410.
2. Межі державного суверенітету: теорія та практика / В. В. Топчій // *Прикарпатський юридичний вісник*. – 2016. – Вип. 1. – С. 78–81.
3. Поняття суверенітету держави у міжнародному праві / М. Барандій // *Часопис Київського університету права*. – 2010. – №2. – С. 307–311.
4. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.
5. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / за заг. ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк. – К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. – 336 с.
6. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення // *Вісн. Акад. прав. наук України*. – 2004. – №3. – С. 114–126.

Науковий керівник: *Асірян С. Р.*, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.